

חלקו של אהרן בקבלת מצוות מפיו של הקב"ה

יב, א וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן

כשם שמצינו שזכה אהרן במעמד מיוחד עם משה רבינו בקבלת אותן המצוות אשר ניתנו במצרים לפני מתן תורה בסיני (ועיין בזה במאמר הקודם), כן מציין רש"י שמעמד זה לא נהג במצוות אשר ניתנו בהר סיני ובאהל מועד. וזה לשון רש"י (ויקרא א, א ד"ה אליו): "ג דברות נאמרו בתורה למשה ולא אהרן, וכנגדם נאמרו י"ג מיעוטים, ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן... עכ"ל. והענין קשה ותמוה לשם מה לכתוב דבר 'לא נכון' שלוש עשרה פעמים, כאשר כתוצאה מכך יש 'לתקן' את הטעות על ידי שלושה עשר תיקונים! וכי לא פשוט יותר לא לכתוב את 'הטעות', ובמילא לחסוך את הצורך בתיקונה?! בלשון ה"ט"ז (בעל דברי דוד על פירושו רש"י) "...מכל מקום יש חס ושלום שקר בלשון התורה שאמרה שהיה הדיבור למשה ולא אהרן".

טרם נעבור אל תשובת ה"ט"ז בלימוד התורני-היסטורי הזה, נציין כי תופעה דומה מצינו בחלק ההלכתי של התורה, ולימודה על ידי המידות שהתורה נדרשת בהן. נדגים על ידי פירושו הידוע של רש"י (בעקבות חז"ל) בסוגית מצות אכילת מצה בימי הפסח. (שמות יב, טו רש"י ד"ה שבעת ימים מצות תאכלו):

ובמקום אחר (דברים טז, ח) "שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכְלוּ מִצֹּת", למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה, ובלבד שלא יאכל חמץ. מניין אף ששה רשות? תלמוד לומר "שִׁבְעַת יָמִים". זו מידה בתורה דבר שהוא בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא, מה שביעי רשות אף ששה רשות. יכול אף לילה הראשון רשות? תלמוד לומר (שמות יב, יח) "בְּעֶרְבַת תֹּאכְלוּ מִצֹּת" הכתוב קבעו חובה, עכ"ל (רש"י בעקבות חז"ל).

ואנו תמהים (כמו שה"ט"ז תמה אצלנו) מדוע היה צריך לכתוב 'טעות' (מצוה לאכול מצה "שִׁבְעַת יָמִים") ואחר כך 'לתקן' זאת על ידי "שֵׁשֶׁת יָמִים". כלום לא היה פשוט יותר לא לכתוב לא זה ("שִׁבְעַת יָמִים") ולא זה ("שֵׁשֶׁת יָמִים") ורק לכתוב "בְּעֶרְבַת תֹּאכְלוּ מִצֹּת"?! (ברור כי אין כאן קושיא לשיטת הגר"א

הלומד מ"שְׁבַעַת יָמִים" שיש מצוה לאכול מצה כל שבעת הימים, אבל עקב הלימוד של "ששת הימים" מצוה זאת היא מצוה קיומית אבל לא מצוה חיובית.

נשוב לתמיהתו של הט"ז "שיש חס ושלום שקר בלשון התורה". וכך תשובתו: וצריך לומר דכבר ידוע שיש חילוק בין נבואה לרוח הקודש, ומדריגת הנבואה היא מעלה יותר גבוהה ממעלת רוח הקודש. ודוד ושלמה, כל דבריהם [בתהלים, שיר השירים, משלי, קהלת] ברוח הקודש ולא בנבואה [והרחיב לכתוב בזה הרמב"ם במורה חלק ב' פרק מ"ה, שם הגדיר את הדרגות השונות בנבואה וברוח הקודש, כאשר 'בזה המין מ"רוח הקודש" חיבר דוד תהלים וחיבר שלמה משלי קהלת ושיר השירים... יקראום "כתובים" שהם כתובים ברוח הקודש... שדוד ושלמה ודניאל אינם מכת ישעיהו וירמיהו...]. והנה במקומות שנזכר אהרן עם משה [בקבלת מצוה בשלושה עשר מקומות] היה הענין שאהרן [אמנם היה שותף במעמד קבלת אותה מצוה, אשר לפי הנראה יש לה שייכות מיוחדת אליו כראש שבט הכהונה] ראה כן ברוח הקודש [את תוכן הנבואה] אלא משה היתה לו מעלת הנבואה [שהיא גבוהה ממעלת רוח הקודש, ולא סתם נבואה אלא קיבל וקלט את הנבואה בדרגתו המיוחדת והייחודית של "פְּנִים אֶל-פְּנִים" (שמות לג, יא), ושל 'אספקלריה מאירה']. אבל מכל מקום היו שניהם בכלל יודעי דברי ה', אלא שהידיעה של משה יותר חשובה מידיעת אהרן. דבר זה לומדים מכח [כל אחד ואחד מן] הי"ג מיעוטים, שהביא רש"י קצת מהם [בפירושו ריש פרשת ויקרא], עכ"ל הדברי דוד.

אם כן, משה ואהרן 'שומעים' ביחד את שלוש עשרה המצוות הללו כל אחד בדרגתו הוא, כאשר היה צורך לציין מיעוט למנוע מאתנו טעות ש'שמיעתם' היתה שוה. הרי אפילו בשמיעה בעלמא מצאנו הבדל בין מה שמשה שמע ובין מה שיורשו יהושע שמע. זאת כאשר ירדו מהר סיני ושמעו "קול במחנה". והנה בעוד יהושע 'שמע' "קול מְלַחֵמָה", הרי משה 'שמע' "קול עֲנוֹת". יהושע 'שמע' על פי יעודו התורני להילחם עבור ישראל (עמלק, שבעת העמים), ואילו משה 'שומע' על פי יעודו להילחם נגד עבודה זרה ולשים במקומה את מצות

"אֲנֹכִי" — "קוֹל עֲנוֹת אֲנֹכִי שִׁמְעֵ", כנגד "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (על פי ה"משך חכמה").

כך בנדונינו. משה שומע את שלוש עשרה המצוות הללו בדרגת 'מפיו של הקב"ה לאזנו של משה' (כהגדרת הרמב"ן בהקדמתו לפירושו על התורה), בעוד אהרן, אשר אולי אפילו עמד לידו, 'שמע' את המצוות בעוצמת נבואה או רוח הקודש כמו האבות או דוד ושלמה.

ואם ישאל השואל היכן מצינו משה ועוד אנשים שומעים בו-זמנית אותה מצוה מאת הבורא, כאשר משה 'שומע' בדרגת אספקלריא מאירה, ואילו האחרים שומעים אותה מצוה בדרגה אחרת לגמרי? כך לשון הרמב"ם (מורה נבוכים חלק ב פרק לג) בדבר 'שמיעת' עשרת הדברות על ידי משה מחד גיסא ('פְּנִים אֶל-פְּנִים'), ובו-זמנית על ידי בני ישראל אשר עלו לדרגת נביאים מאידך גיסא, כאשר אפילו משתמשים בחושיהם ("פְּנִים בְּפְּנִים" (דברים ה, ד)), וזה לשונו: יתבאר לי שבמעמד הר סיני לא היה מגיע למשה מגיע לכל ישראל. אבל הדיבור למשה לבדו ע"ה... והם ישמעו את הקול ההוא העצום. אמר "פְּשָׁמְעֵכֶם אֶת-הַקּוֹל" (דברים ה, כ) ואמר "קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם שֹׁמְעִים" (שם ד, יב)... ומשה הוא אשר שמע הדברים ויספרם להם... עכ"ל הרמב"ם.

הרי דברי תורה עניים היו בפרשת בא בפירוש רש"י שהבאנו בתחילת המאמר, ועשירים (בזכות דברי הט"ז) בפרשת ויקרא.

נשוב לפרשת מצות פסח שניתנה לפני מתן תורה יחד למשה ואהרן, להעשיר את הבנתנו בסוגיא ההיא לאור דברי רבינו עובדיה ספורנו, שעמד על הקשר המהותי והסיבתי בין 'טרח ועשה במופתים כמשה' ובין ה'כבוד במצוה ראשונה, כללו עם משה בדבור'. כי לפי דברי הספורנו 'מצוה ראשונה' זו (הקרבת קרבן פסח) היא ההמשך והסיום של הטרחה שטרחו יחד במופתים, ואמור היה להיות בבחינת 'המתחיל במצוה אומרים לו גמור'. כוונתו לא למצות "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ תִּדְשִׁים", אלא למצות קרבן פסח התופסת את פרק י"ב כולו (פרט לפסוקים העוסקים בעצם יציאת מצרים) ואף חלק מפרק י"ג.

וזו לשון הספורנו (שמות יא, ט ד"ה ויאמר ה' אל משה לא ישמע אליכם פרעה וגו'):

אמר שבהיות שהאל יתברך אמר אל משה שטעם הכבדת הלב שהיתה לפרעה "פִּי־הַקֶּשֶׁה ה' אֶלְהֵיךָ אֶת־רוּחוֹ" היה כדי להרבות מופתיו, כדי שבהם יכירו המצרים וישראל [גם אלה וגם אלה דייקי!] את גדלו וטובו נכפי שביאר הספורנו בארוכה לעיל ז, ג שם חזר על הביטוי 'גדלו וטובו' ובפרק י, א-ב שם הדגיש את לימוד בני ישראל מן המאורעות [כאמרו (י, ב) "וַיִּדְעֻם [אתה ודורותיך הבאים] (רבינו שם)] פִּי־אֲנִי ה'". והנה להשלים כוונתו זאת [כלומר, לא כפירוש רש"י שקיבל עתה שכר על הנעשה בעבר, כי אם המשך הפעולה עד לסיומה], משה ואהרן יחדיו התעסקו לעשות המופתים [כל אחד מהם הביא שלוש מכות על ידי פעולתו לבדו (דם צפרדע כנים על ידי אהרן, ברד חושך ארבה על ידי משה) ושניהם יחד הביאו את השחין. כך שמדויקת הלשון 'יחדיו' אצל רבינו, ואילו אצל רש"י גם כן 'טרח ועשה במופתים כמשה']. ממשיך הספורנו: לכן נכאשר באים להשלים את הכוונה שיזכו להכיר את גדלו וטובו של הקב"ה [ע"פ עתה כאשר גזר האל יתברך להעניש את מצרים ולהציל את ישראל מאותו העונש [כלומר, פעולה כפולה של עונש והצלה הדורשת יותר השגחה פרטית מאשר פעולה רגילה] עם היות קצתם [של ישראל] ראויים לו בצד מה [כי אם אינם ראויים לעונש כלל וכלל, אין צריך בפעולה מיוחדת של הצלה, ועיין ספורנו לעיל א, יד הכותב 'כאשר הוסיפו לחטוא בדעות ובמעשים כמו שהעיד הנביא...] ולהפיל את אלהי מצרים, כדי שיחול העונש [חידש רבינו א. דין 'לוקה אלהיה עמה' (סוכה יט, א) אינו בגדר של הלקיית כל הנוגעים בדבר, אלא הוא תנאי מוקדם כביכול לעצם האפשרות להביא את הפורענות על האומה. ב. במושג "אֶלְהֵי מִצְרַיִם" אין הכוונה לפסיליהם וכדו' (וכדעת רש"י יב, יב 'של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת')] אלא הכוונה לשרי מעלה שלהם, שכדי לפגוע באומה שלהם יש צורך שהקב"ה ישפיל קודם את אלוהיהם (וכן מפורש אצל הספורנו להלן יב, יב ומקורו ברמב"ן שם)].

מוסיף הספורנו: וכל זה [יושג] בזבח פסח [הקרבת קרבן פסח מצרים על כל מרכיביו נועדה הן לסלק את הגנת אלהי מצרים ובזה לאשר את הכאת

מצרים מחד גיסא, והן לאפשר את הגנת בני ישראל (אשר 'קצתן ראויים לו בצד מה') מאידך גיסא], כאמרו (יב, יב-יג) "וְעִבְרָתִי... וְהִפִּיתִי... אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים... וּפְסָחֹתִי" [הרי הכאה והצלה בחדא מחתא], רצה שתהיה מצותו זאת [של קרבן פסח, כלליה דקדוקיה ופרטיה] לישראל על ידי משה ואהרן יחדיו [ולא בשתי רמות שונות כמו בנבואה של מצוות תרי"ג] כמו שהשתדלו יחדיו להשיב את המצרים בתשובה [בזה שיראו המצרים את אלוהיהם נשחטים לנגד עיניהם אחרי שהיו קשורים ארבעה ימים בכרעי המטות] ולהורות את בני ישראל [את גדלו ואת טובו של הקב"ה] כדי שיזכו שניהם יחד [דהיינו משה ואהרן] להוציא לפועל את פרי פעולת השתדלותם, עכ"ל הספורנו.

לא ציון לשבח קיבלו משה ואהרן, ואף לא פרס הצטיינות על פעלם בעבר, אלא הזכות לסיים את המצוה אשר כה רבות טרחו בה בתקופת המכות, ועתה הגיעו לשלב של 'המכה בפטיש'. יצויין כי בעוד רש"י הדגיש את הצד של קבלת המצוה על ידי אהרן יחד עם משה (זאת היתה נקודת המוצא העקרונית במאמר זה), הרי שהספורנו עוסק בצד השני של המטבע "שתהיה מצוה זאת לישראל על ידי משה ואהרן יחדיו". כלומר, לדעת הספורנו, לא בקבלת המצוה קא עסקינן (עם כל המשתמע מכך בסוגית 'משה קיבל תורה מסיני') כי אם בשלב השני אותו תיארו חז"ל במסכת עירובין (דף נד) ורש"י העתיקו בפירושו בסוף פרשת כי תשא (לד, לב ד"ה ואחרי כן נגשו): תנו רבנן, כיצד סדר המשנה, משה היה לומד מפי הגבורה, נכנס אהרן שנה לו משה פרקו וכו'... נמצא ביד כל העם (ממשה) אחד, ביד הזקנים שנים, ביד בני אהרן שלושה, ביד אהרן ארבעה... עכ"ל. לדעת הספורנו, בהלכות פסח השתתף אהרן עם משה בהוראת דינים אלה לכלל ישראל לפחות בפעם הראשונה שלמדו את ההלכות, בהיותם עדיין במצרים.